

1. Jedno od znanstvenih područja koje je, zbog dogmatskog shvaćanja društvenih znanosti, bilo nakon rata najprije zakočeno, a zatim je doživjelo izrazit polet da bi u najnovije vrijeme došlo gotovo u središte interesa društvenih faktora, nesumnjivo je područje socioloških znanosti i njima odgovarajućih istraživanja društvenih pojava. Zajedno s periodom destalinizacije, sociologija dobiva nakon pedesetih godina svoj normalni akademski status, tako da je 1956. godine osnovano Sociološko društvo Jugoslavije, doduše zajedno s Filozofskim društvom, a odmah zatim osnivaju se sociološke katedre na fakultetima i prvi sociološki instituti, najprije u Beogradu i Ljubljani, a potom u Zagrebu. U Zagrebu je inicijativa za osnivanje Instituta za društvena istraživanja povedena potkraj 1963. godine, a formalno priznanje od strane Savjeta Sveučilišta izvršeno je 21. travnja 1964. Istovremeno je proradio i Odsjek za sociologiju na Filozofskom fakultetu.

Osnivači Instituta za društvena istraživanja, sami istaknuti stručnjaci sa naših fakulteta društvenih znanosti, rukovodili su se s dvije osnovne ideje: prvo, vezati Institut uz fakultete (konkretno uz Filozofski, Ekonomski, Pravni fakultet te Fakultet političkih znanosti); drugo, okupiti u Institutu sve srodne discipline koje inače povezuje zajednička metodologija društvenih istraživanja (sociologiju, socijalnu psihologiju, demografiju, izučavanje društvenog uređenja, izučavanje naselja itd.). Institut je, na taj način, od početka izbjegao neke negativne pojave koje su se javile na sličnim institutima, odvojenim od znanstvenog i nastavnog rada na fakultetima, tj. izbjegao je izvjesni istraživački izolacionizam koji, odvojen od akademskog života, redovito završava u empirističkom prakticismu, u srozavanju općenitog znanstvenog nivoa. A, s druge strane, ostvarena je inter-disciplinarnom suradnjom između srodnih i bliskih znanstvenih disciplina i integracija znanstvenog rada, koji je inače na različitim fakultetima vještački razdvojen (npr., ekonomske znanosti ili demografija od sociologije, politička problematika od socijalno-psihologijske kad je riječ o ispitivanju javnog mnijenja i sličnih pitanja, i dr.). Takva koncepcija Instituta pokazala se vrlo dobrom, jer je na konkretnim društvenim problemima i njihovom izučavanju povezala naučne radnike raštrkane po raznim fakultetima. Prisutnost iskusnih naučnih radnika sa fakulteta osigurala je pravilan razvitak, stalnu stručnu pomoć, kvalitetan rad malobrojnim kadrovima na samom Institutu i tako omogućila da se uspješno prebrode početne teškoće u organizaciji istraživačkog rada u jednom području koje inače svojim kadrovima postavlja vrlo odgovorne i delikatne zadatke. Tako je Institut u relativno kratko vrijeme svojeg postojanja – možemo reći bez pretjerivanja – stekao ugled jedne od naših vodećih ustanova na području društvenih istraživanja.

INSTITUT ZA DRUŠTVENA ISTRAŽIVANJA U ZAGREBU, U GORNJEM GRADU

2. *Organizacija rada u Institutu.* Institut nije osnovan samo sa zadatkom da vrši znanstveno-istraživački rad nego da pomaže i u izobrazbi mladih znanstvenih kadrova u sociološkim znanostima. Budući da sistem financiranja znanstveno-istraživačkog rada ne predviđa u dosadašnjim uvjetima posebna sredstva za izobrazbu kadrova, ona se obavljala tako da su se mladi ljudi uvodili u istraživačke timove s iskusnijim naučnim radnicima, gdje su imali priliku da surađuju neposredno na teorijskoj i empirijskoj problematici društvenih istraživanja. Vezan usko uz nastavni i znanstveni rad fakulteta Institut je preuzeo i organizaciju nastave na 3. stupnju (magistratura i specijalizacija), čime je postao osnovica za razvitak znanstvenog i nastavnog rada na 3. stupnju, značenje kojega sve više raste u skladu s razvitkom suvremenih znanosti, a postaje i organski dio moderne organizacije Sveučilišta.

Jedan od važnih zadataka koje je Institut preuzeo je i znanstvena suradnja sa srodnim ustanovama u našoj zemlji i u inozemstvu. Općenita je tendencija na području društvenih istraživanja da se prevladaju kratkoročna istraživanja koja su uvjetovana postojećim sistemom financiranja znanstveno-istraživačkog rada i da se prijeđe na dugoročna

istraživanja koja pretpostavljaju produbljeniji teorijski rad, temeljitije planiranje istraživanja, bolju politiku u izgradnji mladih kadrova, sistematskije izučavanje same društvene stvarnosti, a u uvjetima ograničenih sredstava kojima naši instituti raspolažu pretpostavljaju suradnju sa sličnim institutima u našoj zemlji, također i izvan zemlje. Možemo reći da se bitna znanstveno-istraživačka orijentacija Instituta sastojala u istraživanju najvažnijih pojava našeg socijalističkog društvenog sistema (problemi komunalnog sistema, radničko samoupravljanje, industrijalizacija i urbanizacija, problemi omladine, ispitivanja javnog mnijenja i sl.), u razvijanju timskog rada, u postepenom ulaženju u inter-disciplinarnu suradnju, još uvijek nedovoljno razvijenu ne samo u Zagrebu nego i u drugim centrima naše zemlje, u prihvaćanju suradnje sa sličnim znanstvenim ustanovama. Treba odmah spomenuti da je u ostvarivanju tih zadataka Institut nailazio na iste teškoće, na koje nailaze i drugi slični instituti u nas, a koji su djelomično uvjetovani mladošću znanstvenih istraživanja na području društvenih znanosti, a dobrim dijelom još nedovoljno razvijenim sistemom planiranja i smišljenog dugoročnog financiranja znanstveno-istraživačkog rada. Napori naših vodećih učenjaka danas su upravo usmjereni na to da te nedostatke, koji ometaju pun zamah znanstvenog rada, uklone.

Osnovni nosioci znanstveno-istraživačkih radova su pojedinci i timovi koji djeluju unutar pojedinih odjela Instituta, a za rješavanja raznih administrativnih i operativnih zadataka postoje zajedničke službe, kao što su terenska služba, statistička služba, izdavačka djelatnost ili dokumentacija. Do sada postoje ovi Odjeli kao nosioci samostalnih znanstvenih projekata u pojedinim naučnim odnosno problematskim područjima:

- Odjel za sociološka istraživanja (predstojnik R. Supek, red. prof. Filozofskog fak.);
- Odjel za izučavanja upravljanja (E. Pusić, red. prof. Pravnog fak.);
- Odjel za izučavanja naselja i urbanizam (M. Prelog, red. prof. Filozofskog fak.);
- Odjel za demografska istraživanja (Alica Wertheimer-Baletić, docent Ekonomskog fak.);
- Odjel za ispitivanje javnog mnijenja (predstojnik Ml. Zvonarević, izv. prof. Filozofskog fak.);
- Odjel za ispitivanja ateizma i religije (A. Fiamengo, red. prof. Fakulteta političkih nauka, i B. Bošnjak, izv. prof. Filozofskog fak.);
- Odjel za istraživanje visokog školstva (B. Tomašić, tajnik Sveučilišta);
- Odjel za ispitivanja slobodnog vremena i rekreacije (M. Mihovilović, viši naučni suradnik Instituta).

Na čelu Instituta kao direktor je Vladimir Serdar, red. prof. Ekonomskog fakulteta.

U stalnom radnom odnosu Instituta nalazi se 19 naučnih radnika, 8 lica u administraciji, zatim 21 naučni radnik u honorarnom odnosu, vezanom manje-više stalno uz radne zadatke Instituta, te oko 60 nauč-

nih i stručnih suradnika u povremenom radnom odnosu. Sama ta struktura Instituta u organizacionom i personalnom pogledu govori o raznovrsnosti i razgranatosti znanstvenog rada koji obuhvaća ne samo spomenute Odjele nego i razne katedre po fakultetima i naučne suradnike u drugim društvenim ustanovama, zatim o rentabilnosti znanstveno-istraživačkog rada s obzirom na proporcije naučnih i administrativnih lica, tako da je jedno od istaknutih obilježja Instituta da ostvaruje visokokvalitetni znanstveni rad uz relativno veoma niske troškove.

3. *Znanstveni rad u Institutu.* Ako uzmemo u obzir da period priprema u jednom institutu za društvena istraživanja traje 6 do 7 godina prije objavljivanja prvih znanstvenih radova, onda je tridesetak dosada objavljenih i izvršenih znanstvenih radova u Institutu za društvena istraživanja izraz njegove dinamičnosti i znanstvene plodnosti. Pri tom treba imati na umu da manja sociološka istraživanja traju prosječno 2 do 3 godine, a veća do 5 i više godina. Sumarni pregled znanstvenih radova po pojedinim odjelima daje nam uvid u društvenu problematiku na koju su se znanstveni kadrovi Instituta dosada orijentali.

U *Odjelu za izučavanje upravljanja* izvršena su istraživanja o funkcionalnosti samoupravljanja na nivou općine pod rukovodstvom E. Pusića (suradnici B. Aniani, B. Branica, E. Derossi-Bjelajac, S. Dvoržak, I. Dujmović, S. Ivanišević, L. Horvat, I. Golušić, F. Pavić, I. Perko-Šeparović, S. Petković, M. Ramljak, B. Sorokin). To istraživanje, koje je obuhvatilo veoma složenu problematiku upravljanja u općinama, nastavlja se i proširuje.

U *Odjelu za sociološka istraživanja* izvršena su istraživanja na području radničkog samoupravljanja. J. Obradović je istraživao motivaciju i participaciju radnika u proizvodnim organizacijama, a R. Supek i I. Obradović (suradnici B. Perharić, J. Anić, M. Magdić, I. Čosić) istraživanja o strukturi utjecaja u proizvodnim organizacijama. Na području sociologije kulture R. Supek, M. Čaldarović, M. Minček, B. Mihelčić, J. Damjanov, S. Petak proveli su mnoga istraživanja koja se odnose na probleme kulturnog standarda u općinama, probleme likovnih stvaralaca, izdavačku djelatnost i sl. P. Novosel je ispitivao probleme omladine, njene potrebe, stanje omladinskih organizacija, političku angažiranost omladine.

U *Odjelu za visoko školstvo* V. Serdar, u suradnji s Lj. Srdićem i I. Šošićem, istraživao je probleme izvanrednog studija na fakultetima, sistem upisa, problem inovacije u visokom školstvu. M. Martić, u zajednici sa V. Serdarom, provodi jedno longitudinalno istraživanje stavova, mišljenja i očekivanja studenata na Sveučilištu. Pokojni I. Klauzer, u suradnji s M. Čudinom, proveo je analizu sistema upisa u Hrvatskoj. A. Rozmarić, u suradnji s B. Tomašićem, istražuje financiranja i ekonomiku visokoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj.

U *Odjelu za izučavanje naselja i urbanizma* M. Prelog (s. B. Tadićem i drugim suradnicima), proučava utjecaj turizma na revitalizaciju starih naselja na jadranskoj obali. U toku je i istraživanje o među-odnosima naselja u zadarskoj regiji.

U *Odjelu za demografska istraživanja* A. Wertheimer-Baletić radi na projektu o punoj zaposlenosti, produktivnosti i populacionoj politici u Jugoslaviji, a M. Mihovilović, u zajednici s I. Klauzerom i N. Ostojić, na projektu o položaju žene u gradskoj porodici i privredi.

U *Odjelu za ispitivanje javnog mnijenja* M. Zvonarević (suradnici S. Kljaić, I. Šiber i V. Spitek), izvršio je niz sondaža koje se odnose na aktuelna pitanja kao što je mišljenje građana o samoupravljanju, privrednoj reformi, međunacionalnim odnosima i dr. Taj odjel je posebnu pažnju obratio izučavanju metodologije u ispitivanju javnog mnijenja.

U *Odjelu za ateizam i religiju*, koji je osnovan među posljednjima i djeluje tek drugu godinu, u toku su istraživanja o odnosu religije i socijalizma pod rukovodstvom A. Fiamenga i N. Bahtijarevića, o državi i katoličkoj crkvi pod rukovodstvom O. Mandića (suradnici M. Bosanac i D. Mirković).

U *Odjelu za ispitivanje slobodnog vremena i rekreacije* M. Mihovilović je izvršio ispitivanje slobodnog vremena kod gradskog stanovništva, a u zajednici s R. Supekom i P. Novoselom istraživao strukturu i funkcije omladinskih klubova.

To je, dakako, nepotpun prikaz radova koji su na Institutu izvršeni ili su još u toku, ali već i on daje jasnu sliku o tome da se Institut posvetio izučavanju važnih i aktuelnih problema u našem društvu. Valja istaknuti da se u tim istraživanjima ne izbjegavaju narudžbe različitih društvenih organizacija, ali da se prihvataju samo ona istraživanja koja se već nalaze u krugu njegovih programskih tema, te se Institut kloni svakog prakticizma koji bi mogao naškoditi kvalitetu i ugledu znanstvenog rada. U vrijeme kad postoje dosta jaki pritisci koji mnoge znanstvene ustanove primoravaju da se komercijaliziraju na uštrb znanstvenog rada, Institut se takvim tendencijama odlučno suprotstavlja.

Institut je razvio i izdavačku djelatnost koja obuhvaća: a) biltene koji se odnose na probleme organizacije Instituta i b) izvještaje o izvršenim istraživanjima. Te se publikacije zasada umnožavaju običnom tehnikom umnožavanja, ali Institut namjerava da omogući normalno objavljivanje radova s pomoću tiskarskog sloga. Međutim, on još nije uspio da riješi financijsku stranu takvog publiciranja. Veliku pomoć u tom pogledu predstavljalo bi osnivanje sveučilišnog nakladnog zavoda kakav imaju mnogi univerziteti u svijetu.

4. U *nastavnom pogledu* Institut predstavlja važnu pomoć katedrama na fakultetima, ne samo zbog toga što olakšava povezivanje znanstvenog i nastavnog rada (uvođenje studenata u istraživački rad kao anketara, obrađivača i sl.) nego prvenstveno organiziranjem nastave na 3. stupnju. Tako su dosada organizirana tri postdiplomska studija: na Odjelu za sociologiju o »Razvojnim procesima jugoslavenskog društva«, na Odjelu za religiju o »Odnosima crkve i socijalističkog društva«, na Odjelu za izučavanje naselja o »Prostornom planiranju«.

Institut je u dosadašnjem radu uspostavio mnogobrojne kontakte i oblike suradnje s domaćim i stranim organizacijama i ustanovama. To su: Sveučilište u Zagrebu i Zajednica jugoslavenskih univerziteta (ta se

suradnja izrazila u organiziranju redovitih simpozija posvećenih problemima nastave i ekonomike univerziteta), stručne organizacije kao što su Sociološko društvo Hrvatske ili Jugoslavije, društveno-političke organizacije (Centralni komitet SR Hrvatske, Centralni komitet Narodne omladine Hrvatske i slične gradske organizacije, Konferencija za društvenu aktivnost žena, Savez sindikata Hrvatske i Jugoslavije, Komisija za vjerska pitanja SRH, itd.), znanstvene ustanove kao što su Agrarni institut u Zagrebu, Filozofski institut u Zagrebu, Ekonomski institut u Zagrebu, Institut društvenih nauka u Beogradu, Institut za međunarodni radnički pokret u Beogradu, Inštituta za filozofiju in sociologiju u Ljubljani, i različite inozemne organizacije i znanstvene ustanove kao što su OECD Paris, Department of Health, Education and Welfare, Washington, Western Michigan University, Kalamazoo, SAD, Institute of International and Area Studies, Wake Forest University, SAD.

Sociološke znanosti postale su u suvremenom svijetu intenzivan faktor znanstvene suradnje među različitim zemljama i znanstvenim ustanovama. Ta suradnja pridonosi boljem razumijevanju među narodima, približavanju ljudi odanih progresu a tim i miru i blagostanju čovječanstva.